

ИЗПЪЛНИТЕЛСКИ ПРАКТИКИ И „ПЕСНИ НА ХОРО“ В ЮЖНИТЕ СКЛОНОВЕ НА СРЕДНОГОРИЕТО

Дарина Славова

НМА „Проф. П. Владигеров“ – София

главен асистент, доктор

Резюме: *В настоящия текст са разгледани спецификите на песни и изпълнителски практики, записани по време на теренно проучване в с. Старосел, общ. Хисаря. Анализира се хороводен репертоар въз основа на записани материали от местната певица Рада Каканашева в контекста на Средногорския фолклорен регион. Разгледани са жанрови характеристики, музикално-текстовата морфология и еволюцията на традиционния синкретизъм между вокалното изпълнение и танцовото движение. Чрез сравнителен метод са проследени допирните точки с песни от други музикално-фолклорни диалекти. Това хвърля светлина върху историческите миграционни вълни и преформулирането на музикалния материал спрямо нуждите на местната танцова практика.*

Ключови думи: *хороводни песни, антифонно пеене, музикалнофолклорен диалект, Средногорие, Тракия*

PERFORMANCE PRACTICES AND “HOROSONGS” ON THE SOUTHERN SLOPES OF SREDNA GORA

Darina Slavova

National Academy of Music “Prof. Pancho Vladigerov” – Sofia

Chief Assistant Professor, PhD

Abstract: *This paper examines the specific characteristics of songs and performance practices documented during fieldwork in the village of Starosel, Hisarya Municipality. The horo song repertoire is analyzed on the basis of recorded materials featuring local singer Rada Kakanasheva, within the context of the Sredna Gora folklore region. The study explores genre characteristics, musical and textual morphology, and the evolution of the traditional syncretism between vocal performance and dance movement. Using a comparative approach, it identifies points of convergence with songs from other musical-folklore dialects. This sheds*

light on historical migration waves and on the adaptation of musical material to the needs of local dance practices.

Keywords: *horo songs, antiphonal singing, musical-folklore dialect, Sredna Gora, Thrace*

Хороводната песен заема съществено място в традиционната българска музикална култура. Тя е тясно свързана с колективното изпълнение, празничната обредност и социалното общуване и функционира едновременно като музикален и като социален феномен. В контекста на хороводното изпълнение песента не представлява изолирана музикална творба, а е част от комплексно действие, в което се преплитат музика, движение и колективно преживяване. Хорото се превръща в пространство за взаимодействие между различни поколения и за предаване на устойчиви мелодични, текстови и изпълнителски модели. То е „ритуално действие, но по особен начин“ (Живков 1977: 78). По време на теренното проучване хороводни песни от с. Старосел¹ са записани в солово изпълнение от Рада Каканашева². Те представляват повече от половината материал, предоставен от информаторката³, което би могло да се възприеме като нейно лично предпочитание или като най-добре съхранен песенен цикъл. В миналото във всяко селище се е танцувало хоро „под съпровода на стари хороводни песни“ (Кауфман 1981:6), но по време на записа информаторката разказва за вокалното изпълнение на песните на хоро, но не споменава да е била участник в танцуване по време на пеене. Това би могло да се възприеме като затихваща функция на хората, съпроводжани от песни – т.нар. „пеяни хора“, които все още могат да се видят на сцената на фолклорни фестивали в Тракия. Певицата е учила от своята баба, а по-късно самата тя ги предава на местната група за автентичен фолклор към читалище „Гео Милев – 1907“ (Славова 2025: 12). Изводите са направени на базата на музикални

¹ Селището се намира между градовете Пловдив, Срепча и Хисар и граничи със селата Мътеница, Красново и Паничери. Селището е разположено „в централната част на община Хисар, под подножието на Същинска Средна гора“

<https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%B5%D0%BB>

² Рада Каканашева е родена през 1931 г. в с. Старосел. Завършва гимназиално образование, след което работи в различни учебни заведения в селището. Освен с певчески талант, тя притежава и способността да „бае“, да лекува при уплаха, както и да реахабилитира при телесни болки. Това я превръща в уважавана личност в Старосел. Рада почива през 2017 г. в гр. Пловдив. (Славова 2025:104)

³ Преди осъществяването на срещата тя бе приготвила тетрадка, в която е написала текстовете на песните. Интересен факт е, че в нейните записки хороводните песни са отделени от останалите, а в началото им е записано и „на хоро“. Това показва ясно, че Рада Каканашева диференцира този песенен цикъл от останалия.

примери, част от които са публикувани в сборника „Пиле пици по небето, глас се чува по земята“ през 2025 г. Ползвани са и образци от Мултимедийна база данни на Института по изкуствознание – БАН, където има 15 песни с отбелязана функция „на хоро“, записани през 1962 г. от фолклориста Тодор Джиджев.⁴ Наименованието „хороводни песни“ или „песни на хоро“ информаторката свързва с песните, изпълнявани по време на танцуване. Важно е да се отбележи напомнянето на информаторката, че не всяка песен в тактов размер в миналото се е танцувала. „На шурата“⁵ пеехме едни такива, весели песни“. По време на теренното проучване хороводните песни вече не се танцуват. Необходимо е да се уточни, че песните на хоро, записани от информаторката, надхвърлят хороводния цикъл. Тук спадат и обредните песни между които песни „на великденско, герьовденско хоро“ , също така „на сватбено хоро“ и други. В своето изследване „Българската сватбена песен“, фолклористът Николай Кауфман, обръща внимание, че една и съща песен е възможно да бъде открита както в хороводния, така и в обредния сватбен цикъл (Кауфман 1976:77). В данните, които предоставя Рада Каканашева, песните на хоро не се отделят от другите песни, на които в миналото се е танцувало. Според нейните спомени хороводните песни невинаги са имали инструментален съпровод. В повечето случаи са се изпълнявали на две групи антифонно със застъпване, като втората група встъпва най-често на последната дума от изпяването на първата група. Това не налага оформянето на куплетна структура, която е обичайна за съвременната практика.

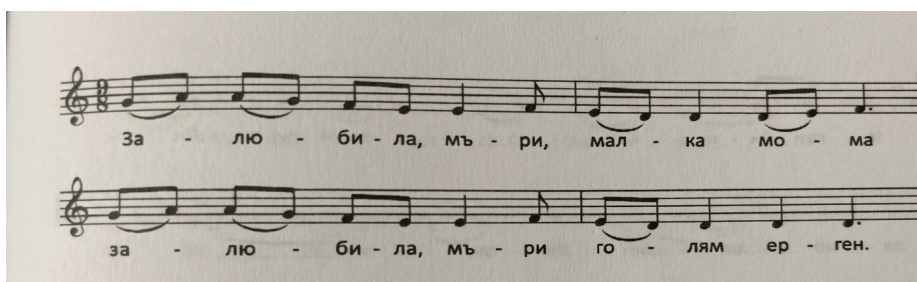
Записаните хороводни песни имат сравнително голямо тематично разнообразие. Най-голям е броят на любовните песни, след тях са песните за семейните взаимоотношения. Има единични примери на обредни, митични, исторически и хумористични песни. Метрично преобладава размерът 2/4, има и отделни примери в 5/8, 7/8 и 9/8 в двете разновидности с удължен четвърти и втори дял. Между записаните от Джиджев песни откриваме и такива в 2/8 и 4/4. Тоновият обем е разнообразен – от трихорд с един подтоничен тон до септахорд. Срещат се диатонични и хроматични ладове. Песните са слабо орнаментирани в сравнение с тракийските. Възможна

⁴ www.musicart.imbm.bas.bg

⁵ „шурата“ е местно наименование на седянка. Тя се организира летния сезон пред дома на някой от участниците, а през зимата в къщата. По време на осъществяването ѝ, участниците извършват и някаква трудова дейност – чепкане на вълна, предене, плетене, ронене на царевица и т.н. Често тези сбирки са съпроводени с обмен на информация и изпълнение на песни.

причина за това е колективното изпълнение, както и близостта на репертоара от с. Старосел до средногорските песни. (Стоин 1981: 318)

Голяма част от песните започва от първа, трета или пета степен на лада, като следват постепенни последования от тонове или терцов или квартов скок. Песенните примери завършват с постепенни последования или с терцов скок към финалис. Сред записаните песни се открояват примери, които показват сходства с песенни образци, принадлежащи към други музикалнофолклорни диалекти. Тези сходства се проявяват преди всичко на равнище словесен текст и мелодична структура, като в отделни случаи се наблюдават съществени различия в метричната и изпълнителската организация. Такова откриваме например със северняшката песен „Залюбила, мъри, малка мома“, която е в 11/16 тактов размер⁶, докато в Старосел е в 9/8 (Славова 2025:49). В същия размер се играе хорото „Повръщанка“. За разлика от северняшката песен, която е бърза и динамична, вариантът от Старосел е по-умерен.

„Залюбила, мъри, малка мома,

залюбила, мъри, голям ерген.

Тя го люби, той я не ще

и накрая той ѝ рече:

- Стой, почакай, малка моме,

стой, почакай да пораснеш,

па тогаз ела при мене!

Ще те чакам три години,

три години и половина.

А мома му проговаря:

- Много време, момко, три години.

Ти вземи ме, абре, още сега.

Ще порасна, момко, за година,

⁶ https://www.youtube.com/watch?v=Iz0_zsY_1LM

щом съм млада, момко, аз за тебе.

Съгласи се, мъри, голям ерген,

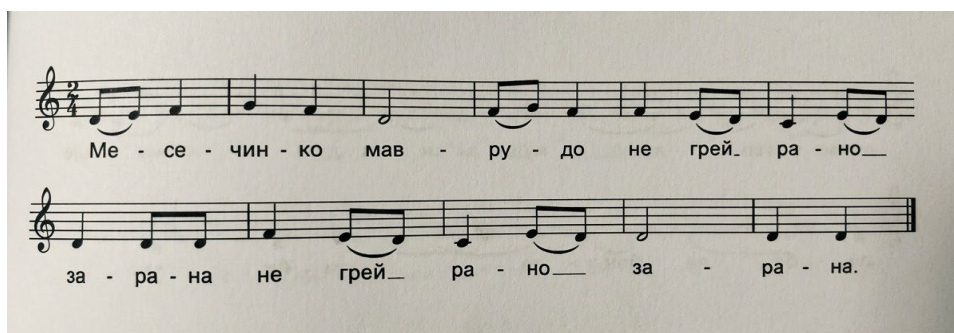
па си взема малка мома.

Сутрин не може момко да я събуди,

вечер не може момко да я приспива.“

Възможно е този песенен вариант да е останал от времето на миграцията на населението от Старосел в Северна България и завръщането обратно. След опустошаването на селището по време на Априлското въстание през 1876 г. част от населението мигрира в Троянско, но по-късно се завръща (Славова 2024: 104).

Друг подобен пример е песента „Месечинко, маврудо“ (Славова 2025:55), която се среща в пазарджишки танц от репертоара на ФА „Тракия“ със заглавие „Слънце на зайода“ (муз. Петьо Кръстев). Тук словесният текст на двете песни съвпада, за разлика от музикалния.

Месечинко маврудо,
не грей рано зарана,
не грей рано зарана,
конете ми са в ливади,
с желязо оковани,
с бял ориз зобини.
Ключи ми са у мома,
мома ключи не дава.
“Не давам ги, байне ле,
за сношните ядове,
за вчерашни кахъри,
де ме срещна, пресрещна

в тясната темна улица.
 За ръце ме улови,
 Пръстите ми кършеше,
 пръстени ми падаха.
 Дето пръстен паднеше,
 зелен съдяв никнеше,
 овчери го беряха,
 на моми го даваха.“

61

Ме - се - чин - ко - Мав - ру - до не - грей ра - но за -

68

ра - на не - грей ра - но за ра - на

Ко - не

Анализираният в настоящия текст хороводен репертоар от с. Старосел, общ. Хисаря, съхранен и възпроизведен чрез вокалната практика на Рада Каканашева, позволява няколко извода за спецификата на локалния песенен фолклор.

Първо, доказва се сложният характер на понятието „песни на хоро“ в локалната традиция. Фактът, че информаторката не разделя хороводни образци и календарно-обредни (великденски, гergyовденски) и семейно-битови (сватбени) примери, разкрива широката функция на хорото като традиционна практика в миналото.

Второ, паметта на певицата пази архаични изпълнителски белези, какъвто е антифонният модел на пеене „на две групи със застъпване“, който предава на читалищния състав. Регистрираната по-слаба степен на вокална орнаментираност – в сравнение с типичния тракийски стил – намира своето обяснение в географското разположение на с. Старосел. То определя преходния характер на селището и близостта му до средногорския музикалнофолклорен диалект. Ладовата структура, метричното разнообразие и неголям тонов обем свидетелстват за силно развита и устойчива регионална стилистика.

Трето, сравнителният анализ с други диалекти хвърля светлина върху механизмите на обмен и историческа миграция на населението. Трансформацията на структурни елементи илюстрира адаптивността на фолклорния текст към нуждите на локалния музикално-танцов репертоар. Настоящият текст би могъл да обогати представите за спецификата на хороводния песенен цикъл от с. Старосел. Съвременното състояние на репертоара показва известна промяна във функцията на песните. Записването им в солово изпълнение, отсъствието на реално танцово действие и пренасянето им в сценична и фестивална среда свидетелстват за постепенното отделяне на песента от първоначалния ѝ контекст. Въпреки това чрез индивидуалната памет на изпълнители като Рада Каканашева и чрез дейността на местните фолклорни състави значителна част от този репертоар продължава да се съхранява и предава.

Литература

Живков, Т. Ив. Народ и песен (Проблеми на фолклорната песенна традиция). София: Изд. на БАН, 1977.

Кауфман, Н. Българската сватбена песен. София: Музика, 1976.

Кауфман, Н. Български народни песни. София: Музика, 1981.

Славова, Д. Пиле пици по небето, глас се чува по земята. 55 български народни песни. Пловдив: Астарта, 2025.

Славова, Д. За някои особености на песните на полски труд от с. Старосел. – В: *Културен семинар Непознатите 2024*. Пловдив, 2025, 103-114.

Стоин, Е. Музикално-фолклорни диалекти в България. София: Музика, 1981.

Интернет източници

Мултимедийна база данни за автентичен музикален фолклор на Института за изследване на изкуствата

www.musicart.imbm.bas.bg

Село Старосел

<https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%B5%D0%BB> (10.10.2026)

Залюбила малка мома

https://www.youtube.com/watch?v=Iz0_zsY_1LM (10.10.2026)